

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-9>

УДК 355

Наталія ПАНЬКІВ

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-9057-9612>

e-mail: [pankiv.natalia@gmail.com](mailto:pankiv.natalia@gmail.com)

Анастасія ЧЕРНИШОВА

Національний університет «Львівська політехніка»

## ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*В роботі досліджено проблеми та перспективи відновлення України під час та після завершення російсько-української війни. Оскільки повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке почалося 24 лютого 2022 р., призвело до великих людських жертв, масового переміщення населення та значного пошкодження інфраструктури. Величезним був також вплив на економічну активність: реальний ВВП різко скоротився, інфляція різко зросла, торгівля була серйозно порушена, а бюджетний дефіцит зріс до безпрецедентного рівня. Понад 7 млн українців – близько п'ятої частини населення – залишили країну або стали внутрішніми переселенцями, що чинить тиск на систему соціального захисту. Логістичні проблеми, пов'язані з війною, продовжують створювати навантаження на економіку, зокрема пов'язані з роботою портів, транспортних мереж та енергетичної інфраструктури, йдеться у звіті. Війна також спричинила дисбаланс на валютному ринку.*

*Тому, у статті проаналізовано основні події та розвиток економіки під час воєнного стану в країні, виявлено проблеми та обґрунтовано оптимальні умови майбутнього розвитку українського туризму, який серед усіх галузей економіки займає третє місце за доходами в економіці країни. Обґрунтовано суть та основний вплив військових дій на розвиток міжнародного туризму в світі. Проаналізовано розвиток російсько-української війни, основні події та їх територіальні особливості розвитку. Виділено країни-союзники України, проаналізовано міжнародну допомогу та підтримку світових держав, що отримує Україна у 2022 році.*

*Охарактеризовано український та світовий туризм під час війни, виявлено їх основні зміни та тенденції розвитку. Виявлено вплив російсько-української війни на економіку України та світу, а також спрогнозовано гуманітарні наслідки військового конфлікту для країн Європи та України. Проаналізовано вже існуючі плани на відновлення інфраструктури України після завершення війни та спрогнозовано інші можливі варіанти розвитку відбудови. Встановлено наскільки ведеться підготовка заходів щодо підтримки та відновлення галузі туризму і економіки та її реалістичність.*

*Ключові слова: російсько-українська війна, гуманітарна криза, розвиток економіки, туризм, план відновлення України.*

Natalia PANKIV, Anastasiya CHERNYSHOVA

Lviv Polytechnic National University

## PROBLEMS AND PROSPECTS OF RECOVERY OF UKRAINE DURING AND AFTER THE END OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

*The work examines the problems and prospects of restoring Ukraine during and after the end of the Russian-Ukrainian war. Because Russia's full-scale invasion of Ukraine, which began more than eight months ago, has resulted in large-scale human casualties, massive population displacement, and significant infrastructure damage. The impact on economic activity was also enormous: real Gross Domestic Product (GDP) fell sharply, inflation soared, trade was severely disrupted, and the budget deficit rose to unprecedented levels. More than 7 million Ukrainians – about a fifth of the population – have left the country or become internally displaced, which puts pressure on the social protection system. The report said that logistical problems related to the war continue to strain the economy, mainly related to the operation of ports, transport networks, and energy infrastructure. The war also caused an imbalance in the foreign exchange market.*

*Therefore, the article analyzes the main events and development of the economy during martial law in the country, identifies problems, and substantiates the optimal conditions for the future development of Ukrainian tourism, which ranks third among all economic sectors in terms of income in the country's economy. The essence and main influence of military operations on the development of international tourism in the world are substantiated. The development of the Russian-Ukrainian war, the main events, and the territorial features of the development are analyzed. The countries that are allies of Ukraine are highlighted, and the international aid and support of world powers that Ukraine receives in 2022 are analyzed.*

*Ukrainian and world tourism during the war is characterized, and their main changes and development trends are revealed. The influence of the Russian-Ukrainian war on the economy of Ukraine and the world is revealed, and the humanitarian consequences of the military conflict for the countries of Europe and Ukraine are also predicted. Already existing plans for the restoration of Ukraine's infrastructure after the end of the war have been analyzed and other possible options for the development of reconstruction have been predicted. The extent to which measures are being prepared to support and restore the tourism industry and the economy and its realism has been established.*

*Keywords: Russian-Ukrainian war, humanitarian crisis, economic development, tourism, recovery plan of Ukraine.*

### Постановка проблеми у загальному вигляді

### та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке почалося 24 лютого 2022, призвело до великих людських жертв, масового переміщення населення та значного пошкодження інфраструктури. Величезним

був також вплив на економічну активність: реальний ВВП різко скоротився, інфляція різко зросла, торгівля була серйозно порушена, а бюджетний дефіцит зріс до безпрецедентного рівня. У МВФ зазначили, що понад 7 млн українців – близько п'ятої частини населення – залишили країну або стали внутрішніми переселенцями, що чинить тиск на систему соціального захисту.

Проблеми також на ринку праці, це пов'язано зі змінами в обсязі та складі робочої сили через велику зовнішню міграцію та мобілізацію. Кількість зареєстрованих безробітних на одну вакансію з початку війни підскочила з 6 до 12, а дані досліджень вказують, що рівень безробіття зріс до 40%. Значно знизилася реальна заробітна плата. Експрес-оцінки показують, що зростання ВВП знизилася на 37,2% у річному обчисленні у другому кварталі 2022 року. Втім, зазначають у МВФ, поряд з тим, що активні бойові дії перемістилися до східних та південних регіонів, активність у небойових зонах стабілізувалася – економіка пристосовується до умов війни. Тим не менш, приватне споживання та інвестиції залишаються слабкими через зниження купівельної спроможності, фінансових обмежень та масштабну міграцію за кордон. МВФ, як і раніше, заявляє, що ВВП України скоротилося приблизно на 35% за рік, а інфляція сягнула 30% до кінця 2022 року.

Логістичні проблеми, пов'язані з війною, продовжують створювати навантаження на економіку, зокрема пов'язані з роботою портів, транспортних мереж та енергетичної інфраструктури, йдеться у звіті. Війна також спричинила дисбаланс на валютному ринку. Після того, як Національний банк девальгував прив'язку обмінного курсу на 25%, тиск зменшився. При цьому, враховуючи, що війна стала затяжною, у МВФ називають перспективи на 2023 рік стриманими та вкрай невизначеними [16].

Тому, надзвичайно актуальним є дослідження проблем та перспектив відновлення України під час та після завершення російсько-української війни.

Серед усіх галузей економіки третє місце за доходами в економіці країни займає туризм. Доходи від туристичних поїздок, а відповідно податки з них складають значну частку бюджету. Саме туризм дає поштовх для розвитку різних ланок інфраструктури, в тому числі й підприємств торгівлі. Це забезпечує багато робочих місць і можливостей для заробітку, створює умови для роботи компаній у галузях, які співпрацюють зі сферою туризму.

Економічний і соціальний вплив індустрії туризму є комплексним:

- збільшення місцевих доходів;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури туристичних центрів;
- розвиток галузей, пов'язаних з виробництвом різноманітних туристичних послуг;
- сприяння розвитку культури та народних промислів;
- створення робочих місць.

Так, в умовах війни навряд чи можна говорити про розвиток туризму. Але і для економіки, і для суспільства важливо зберегти хоча б частину його діяльності. А після закінчення важкого періоду – спрямувати зусилля на його відновлення.

**Об'єкт дослідження** – туристична індустрія та економіка України та мирних країн-сусідів.

**Предмет дослідження** – структурні та організаційні особливості українського туризму та туризму Європейського регіону під час повномасштабного російського вторгнення на територію України, вплив війни на розвиток країн ЄС та України.

### Формулювання цілей статті

**Мета дослідження** – огляд основних подій, розвитку економіки під час воєнного стану, виявлення проблем, впливу та обґрунтування оптимальних умов майбутнього розвитку українського туризму, який суттєво впливає на економіку країни та добробут її громадян.

**Завдання:**

- Проаналізувати вплив російсько-української війни на економіку України та світу, а також спрогнозувати гуманітарні наслідки військового конфлікту для країн Європи та України.
- Охарактеризувати вже існуючі плани на відновлення інфраструктури України після завершення війни та спрогнозувати інші можливі варіанти розвитку відбудови.
- Вияснити наскільки ведеться підготовка заходів щодо підтримки та відновлення галузі туризму та економіки та її реалістичність.

У роботі використано наукові та нормативно-правові джерела: праці вітчизняних науковців, звіт Міжнародного валютного фонду, дані Європейського комітету статистики та Всесвітньої туристичної організації, а також багато міжнародних матеріалів з Європи і не тільки.

### Плани на відновлення інфраструктури України після завершення війни.

#### Допомога країн у відбудові та репарації

Україна все ще зазнає нищівних руйнувань і невідомо скільки часу ще будуть тривати терористичні дії росіян. Та як і хто буде відбудовувати Україну? Деякі міста зникли взагалі, наприклад Маріуполь – велике та красиве місто – перетворилось на руїни.

План швидкого відновлення України, який вже складають фахівці, передбачатиме швидко реконструкцію соціальної інфраструктури, зруйнованої повномасштабним вторгненням росії і має враховувати найкращі сучасні будівельні стандарти. Про це сказав заступник керівника Офісу президента Кирило Тимошенко, виступаючи на засіданні українсько-британської робочої групи з питань інфраструктури у Варшаві. Кирило Тимошенко зазначив, що нинішні оцінки збитків нашої країни внаслідок російської агресії становлять 750 мільярдів доларів. “Зараз ми працюємо над довгостроковим планом відновлення України. Він визначає перелік національних програм реконструкції. У цей план ми заклали принцип Build Back Better”, – сказав він.

Водночас, як повідомив заступник керівника Офісу Президента, на виконання доручення Президента України Володимира Зеленського проєктний офіс Великого будівництва та обласні військові адміністрації розробили План швидкого відновлення України. “Швидке відновлення потребує термінового впровадження, воно передбачає 100% відновлення житлового фонду на деокупованих територіях та частину шкіл, дитсадків, лікарень та об’єктів житлово-комунального господарства, які потрібно відбудувати вже зараз, щоб люди могли повернутися додому і отримати мінімальну кількість послуг”, – зазначив заступник керівника Офісу президента. Він наголосив, що план швидкого відновлення передбачає швидко реконструкцію соціальної інфраструктури та є одним із найважливіших елементів довгострокового плану відновлення України.

“Суть плану полягає в тому, щоб якнайшвидше відновити всю соціальну інфраструктуру, враховуючи найкращі світові практики та технології, щоб швидко та сучасно відбудувати наші міста та села. Fast Recovery – це проєкт відновлення пошкоджених критичної інфраструктури. Це те, що потрібно робити негайно”, – сказав Кирило Тимошенко. За його словами, загальний бюджет програми Fast Recovery становить майже 17,4 млрд доларів. “Ці кошти необхідні для відновлення 5909 зруйнованих багатоповерхових і 31034 приватних будинків, 259 шкіл, 205 дитячих садочків, 170 медичних закладів, 2070 об’єктів житлово-комунального господарства. У зв’язку з ракетними обстрілами, які тривають, ці цифри будуть збільшуватися”, – сказав заступник керівника Офісу президента. Він зазначив, що створено онлайн-платформу, на якій детально відображаються всі пошкодження інфраструктури в Україні.

“Ми також використовуємо супутникові знімки, щоб зібрати докази руйнувань по всій Україні після російського вторгнення на нашу територію. Платформа оновлюється щодня”, – сказав Кирило Тимошенко. За його словами, наразі сервіс доступний лише для внутрішнього використання командою президента, але незабаром доступ до нього планується розширити для партнерів.

“Платформа дозволяє аналізувати наступні параметри: геодані про кожну пошкоджену одиницю, її місцезнаходження, розмір, тип (наприклад, багатоквартирний будинок, приватний будинок, лікарня, школа, дитячий садок тощо) і дату, коли сталося пошкодження. Зараз на платформі доступна інформація про 69 тис. знищених одиниць”, – зазначив заступник глави Офісу президента. Кирило Тимошенко також підкреслив, що завдяки співпраці зі Світовим банком на платформі є можливість автоматичного розрахунку прямих і непрямих збитків. “Ніякої ручної роботи, все має бути прозоро і відразу доступно для всіх користувачів платформи. Як тільки вона буде готова, ми плануємо зробити презентацію автоматичного розрахунку вартості. На платформі стан стягнення та витрачання коштів донорів буде доступним”, – наголосив заступник керівника Офісу президента [9].

Проєкт плану відновлення та розвитку, який оцінюється в 750 мільярдів євро, був представлений на конференції в Лугано, Швейцарія 5 липня. Київ поспішив підкреслити, що план був розроблений під його керівництвом і що він «був визнаний основним рамковим документом, який визначає напрямки процесу відновлення» [21]. Численні країни, профспілки, міжнародні фінансові організації, аналітичні центри та консалтингові компанії, ймовірно, висунуть власні додаткові пропозиції протягом наступних місяців – ці внески збагатять дискусію та покращать загальну якість кінцевого продукту. План відновлення та розвитку, який був швидко розроблений лише за шість тижнів, був створений у результаті досить комплексного процесу. За словами прем’єр-міністра Дениса Шмигала, до обговорень було залучено “понад 3000 експертів, чиновників і парламентарів” та оцінено численні реформи та напрямки політики. Зараз головним завданням є забезпечення того, щоб голоси неурядових організацій були справді почуті та враховані на наступних етапах виконання.

Примітно, що Луганську декларацію підписали представники понад 40 країн, а також багатосторонні організації, такі як Європейський інвестиційний банк та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Що стосується надання Україні політичної, фінансової та технічної підтримки, Шмигаль додав, що “глави держав і урядів, міністри та високопоставлені особи пообіцяли підтримувати Україну на шляху до відновлення – від початку до довгострокового відновлення”.

Принципи Лугано, якими керуватиметься реконструкція, охоплюють такі пріоритети:

- Партнерство
- Фокус реформи
- Прозорість, підзвітність і верховенство права
- Демократична участь
- Залучення багатьох зацікавлених сторін

- Гендерна рівність та інклюзія
- Стійкість.

Ці принципи були розроблені у співпраці з лідерами громадянського суспільства України – їх також високо оцінила міжнародна спільнота. Тим не менш, план зараз виглядає як приблизний список побажань, створений різними національними державними органами.

Пропозиція Прем'єр-міністра України реалізувати принципи, ідеї та гасла плану через низку проривних проєктів підтверджує, що його ідеали – це не просто риторика. Прагматичні заходи охоплюють, серед іншого, процес розробки ідей, плани проєкту, діаграми Техніки оцінювання та аналізу програм (PERT) і Ганта (GANTT), графіки робочого навантаження, аналіз ризиків і зменшення ризиків, ретельний аналіз бюджету, моніторинг і дисципліноване впровадження. Уроки, отримані під час розробки та впровадження подібних проєктів у Південно-Східній Азії, свідчать про те, що навіть найздібніші уряди зосереджувалися лише на одному справді проривному проєкті протягом шести місяців. Як Україні, таким чином, зміцнити свій потенціал для розробки та реалізації проривних проєктів за 24 напрямками, як задумав прем'єр? Значна інкорпорація та участь місцевих органів влади та муніципалітетів може стати одним із шляхів уперед.

З цією метою План відновлення та розвитку має посилити місцевий/муніципальний аспект програми відновлення. Той факт, що на конференції в Лугано взяли участь низка впливових українських мерів, вказує на багатообіцяючий початок – як уряд, так і громадянське суспільство, здається, категорично віддані стратегії децентралізації. Україна фактично потребуватиме низки добре організованих, заснованих на громаді, низьких і стимулюючих проєктів відновлення, щоб забезпечити справжнє національне відновлення.

Складна ситуація на полі бою вимагатиме, щоб першочерговими залишалися зброя та державна бюджетна підтримка [11]. Європейському Союзу терміново потрібно розблокувати позику Європейського інвестиційного банку для України на 1,5 мільярда євро, тоді як Німеччині потрібно розблокувати більший пакет ЄС на суму майже 9 мільярдів євро [3]. Тим часом національний уряд, муніципалітети та громадянське суспільство в партнерстві з міжнародним співтовариством мають час, щоб значно вдосконалити план відповідно до Принципів Лугано. Величезні розміри та масштаби майбутнього відновлення вимагають не менше [20].

Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн заявила: “Україна бореться за демократію та наші спільні цінності. ЄС не може зрівнятися з жертвами, які терпить Україна, але ми мобілізуємо всі наші інструменти для задоволення найнагальніших потреб, у тому числі щодо житла для внутрішньо переміщених осіб та ремонту критичної інфраструктури. З початку жорстокої та незаконної агресивної війни росії проти України ЄС мобілізував 10 мільярдів євро у вигляді фінансування, гуманітарної, екстреної та військової допомоги для України, а ще 5 мільярдів євро в плані фінансування. ЄС буде проходити кожен крок разом з Україною, щоб відбудувати демократичну, незалежну та процвітаючу країну на її шляху до ЄС”.

“Спільними зусиллями ми вже розпочали відбудову на деокупованих українських територіях, але відбудова потребує комплексного підходу та мобілізації спільних ресурсів українського уряду та міжнародних партнерів. Оцінка руйнувань та визначення потреб у відбудові створює є міцною основою для національного Плану реконструкції та є передумовою для ефективного фінансування. Адже тільки для першого етапу, швидкого відновлення, необхідно \$17 млрд, з яких \$3,4 млрд Україні потрібно вже цього року”, – сказав Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль.

Оцінка охоплює наслідки війни, що тривала з 24 лютого по 1 червня 2022 року, і виявила, що фізичні збитки від війни сягнули понад 97 мільярдів доларів США (97 мільярдів євро). Особливо високим він був у житловому секторі, транспорті, торгівлі та промисловості. Руйнування були зосереджені в Чернігівській, Донецькій, Луганській, Харківській, Київській та Запорізькій областях. Результати швидкої необхідної оцінки збитків (RDNA) є попередніми, тому пошкодження та потреби слід розглядати як мінімум.

“Російське вторгнення в Україну продовжує спричиняти жахливі втрати, від значних жертв серед цивільного населення та переміщення мільйонів людей до широкомасштабного руйнування будинків, підприємств, соціальних установ та економічної діяльності”, – сказала Анна Б'єрде, регіональний віцепрезидент Світового банку, Президент Європи та Центральної Азії. “Уряд України зараз стикається з важким завданням збалансувати відновлення з невідкладними потребами країни, включаючи основні державні послуги, такі як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист, які мають вирішальне значення для запобігання подальшому погіршенню умов життя та бідності в Україні. RDNA допоможе визначити пріоритети для відновлення, а ми продовжуємо підтримувати продовження основних послуг”.

У звіті зазначено, що потреби у відновленні та реконструкції соціального, виробничого та інфраструктурного секторів становлять 349 мільярдів доларів США (349 мільярдів євро), що більш ніж у 1,5 рази перевищує ВВП України 2021 року. За оцінками RDNA, протягом наступних 36 місяців необхідно 105 мільярдів доларів США (105 мільярдів євро) для вирішення нагальних потреб, таких як відновлення систем освіти та охорони здоров'я та інфраструктури, підготовка до майбутньої зими шляхом відновлення опалення та енергопостачання будинків, підтримка сільського господарства, ремонт життєво важливих транспортних

шляхів. Безпечне поводження з уламками та вибуховими речовинами, включно з наземними мінами, також спричиняє значні витрати. Уряд України розглядає конкретні потреби в різних регіонах напередодні зими. На основі найвищих пріоритетів розробляються індивідуальні плани відновлення та реконструкції, які спрямовують програму в кожній області.

Світовий банк та Європейська комісія підтвердили свою незмінну підтримку Уряду України. Враховуючи триваючу війну, виникне потреба в майбутніх оцінках шкоди, втрат і потреб у реконструкції/відновленні в Україні. Швейцарський державний секретаріат з економічних питань (SECO) надав фінансову підтримку для цієї мети. Враховуючи наслідки війни з 24 лютого по 1 червня 2022 року, збитки, завдані галузями, охопленими RDNA, оцінюються приблизно в 97 мільярдів доларів США (рис. 1). Найбільше постраждали такі сфери, як житловий сектор (40% від загального збитку), транспорт (31%) і торгівля і промисловість (10%).



Рис. 1. Повний обсяг завданої Україні шкоди станом на 1 червня 2022 року в загальному розмірі \$97 мільярдів [15]

Загальні збитки наближаються до 252 мільярдів доларів США (табл. 1, рис. 2) оглянувши які, можна зазначити, що збитки в одному секторі продовжують збільшуватись та перехрещуватись з іншими галузями. Наприклад, спад сільськогосподарського виробництва вплинув на попит, трафік або перебої з електроенергією впливають на бізнес в районах, які безпосередньо не постраждали від бойових дій.

Таблиця 1

Сума збитків, збитків, потреб за галузями (млрд дол. США) станом на 1 червня 2022 року [15]

Сектор	Завдана шкода	Частка (%)	Збитки	Частка (%)	Потреби	Частка (%)
<b>Сектори соціальної сфери</b>						
Житло	39.2	40	13.3	5	69.0	20
Освіта	3.4	3	0.5	0	9.2	3
Охорона здоров'я	1.4	1	6.4	3	15.1	4
Соціальний захист і забезпечення засобів до існування	0.2	0	4.5 <sup>a</sup>	2	20.6 <sup>b</sup>	6
Культура і туризм	1.1	1	19.3	8	5.2	2
<b>Виробничі сектори</b>						
Сільське господарство	2.2	2	28.3	11	18.7	5
Зрошення і водні ресурси	0.2	0	0.1	0	7.5	2
Торгівля і промисловість	9.7	10	47.5	19	20.8	6
Фінансовий сектор і банківська справа	0.03	0	8.1	3	8.0	2
<b>Сектори інфраструктури</b>						
Енергетика	3.0	3	11.7	5	10.4 <sup>c</sup>	3
Видобування корисних копалин	0.1	0	0.3	0	0.3	0
Транспорт	29.9	31	26.1	10	73.8	21
Телекомунікації та цифрові технології	0.7	1	0.6	0	3.3	1
Водопостачання та водовідведення	1.3	1	6.8	3	5.4	2
Муніципальні послуги <sup>d</sup>	2.3	2	4.3	2	5.7	2
<b>Наскрізані сектори</b>						
Охорона довкілля, природо-користування та лісове господарство	2.5	3	0.7	0	1.2	0
Реагування на надзвичайні ситуації та цивільний захист	0.1	0	0.2	0	0.7	0
Юстиція та державне управління	0.1	0	0.03	0	0.2	0
Очищення території країни	-	0	73.2	29	73.2	21
<b>Разом</b>	<b>97.4</b>	<b>100</b>	<b>252.0</b>	<b>100</b>	<b>348.5</b>	<b>100</b>

Зазначено, що на кінець 2022 року рівень життя за межею бідності став вищим та зріс в десять разів до 21%. У постраждалих від війни районах він буде вищим. Наприклад, у Херсонській області, що тимчасово не підлягає державному контролю, ціни з 2022 року збільшились на 62% на продукти харчування. Усі ці потреби виникають у результаті війни, яка охоплює широкую географічну територію (в т.ч. міські райони) і є масовими – задоволення цих потреб має вирішальне значення для тривалого відновлення після війни.



Рис. 2. Повний обсяг потреб України станом на 1 червня 2022 року в загальному розмірі \$349 мільярдів [15]

З найближчої та короткострокової перспективи (в наступні 18-36 місяців), щоб задовольнити найнагальніші потреби в аналізованих галузях, знадобиться понад 105 мільярдів доларів. До них належать термінові потреби, а саме:

- Підготовка до зими (наприклад, забезпечити опалення та електропостачання та утеплення незначно пошкоджених будівель) та закупівля газу
- Ремонт транспортного відділу для забезпечення зв'язку та обслуговування
- Підтримка наступного сезону посіву
- Забезпечення розвитку людини, особливо забезпечити освіту, медичне обслуговування та надати підтримку найбільш вразливим і переміщеним верствам населення
- Термінові дії, пов'язані з прибиранням національної території для забезпечення безпеки реконструкції та відновлення основних ділянок.

На додаток до визначених керівних принципів плану відновлення, можна розглядати принципи відбудови після конфліктів та катастроф в світлі міжнародного досвіду [15].

Росія повинна відповідати за військові злочини та руйнування, спричинені її військовими в Україні і заплатити від 750 до 1 трильйона доларів США на відновлення України. Як повідомляє власний кореспондент Укрінформу, на цьому під час першого парламентського саміту Міжнародної Кримської платформи наголосив посол США в Україні у 2006–2009 роках, заступник директора Інституту миру США Вільям Тейлор. “Злочин і агресія повинні бути покарані, а росія – засуджена”, – сказав американський дипломат. “Щоб відновити Україну, необхідно виплатити 750 мільярдів доларів або навіть 1 трильйон доларів, з яких не менше 300 мільярдів доларів мають бути за рахунок заморожених активів Центробанку РФ у національних банках G7”, – підкреслив Тейлор [13].

Лідер Мюнхенської конференції з безпеки Крістоф Хойсген також вважає, що росію потрібно змусити виплатити Україні репарації та юридично змусити відповідати як націю. За словами Хойсгена, це називається “депунізація” і стосується необхідності для Німеччини донести, що політика путіна є неприйнятною. Люди повинні розуміти, що міжнародне право, права людини та заснований на правилах міжнародний порядок повинні поважатися. Прагнути сприяти особистій відповідальності, він посилався на Нюрнберзький процес під час обговорення варіантів вироку. Ці процеси засуджували військових злочинців до довічного ув'язнення або смерті. Експерт каже, що важливість цього викриття полягає як у його впливі на жертв, так і в його потенціалі зупинити майбутні військові злочини [14].

У квітні парламент Ради Європи (ПАРЄ) ухвалив резолюцію, в якій пропонується терміново створити спеціальний міжнародний трибунал для розслідування російської військової агресії в Україні. Постанова передбачає поставити перед судом військово-політичне керівництво російської федерації, а також виконавців злочинів. Трибунал має бути заснований групою країн-одномумців у формі багатостороннього договору, ратифікованого Генеральною Асамблеєю ООН і підтриманого Європейською Комісією, Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями.

“Ми маємо створити механізм компенсації, ми пропонуємо, як його побудувати. Відповідний проєкт вже підготовлений Україною, і я прошу підтримати його на рівні Європи та Генасамблеї ООН”, – сказав Зеленський.

Президент переконаний, що притягнення агресорів до відповідальності буде однією з потужних гарантій миру у всьому світі. “Ми повинні продовжувати наш діалог, щоб притягнути росію як агресора і кожного російського вбивцю і ката до відповідальності за всі злочини і кожен прояв терору в цій війні. Коли

ці правові механізми будуть створені і запрацюють, буде мирно в довгостроковій перспективі. Це одна з найсильніших гарантій країни», – додав глава держави [6].

Державно-приватне партнерство дозволяє швидко, надійно та винахідливо надавати допомогу на реконструкцію, тому теперішні відносини між приватним сектором і керівництвом Ради національного відновлення є важливими. Компанії хочуть бути партнерами у відновленні та вже надають величезну кількість гуманітарної допомоги, працюючи над тим, щоб зберегти роботу людей і вражаючим чином адаптуватися до руйнування логістичної інфраструктури. Швидке надання Заходом фінансів для відновлення так само актуально для української перемоги, як і постачання військової техніки. Процес післявоєнної відбудови стане новою главою в історії відновлення України, тому велике бачення та довгостроковий план є важливими. Але зараз потрібне фінансове втручання, щоб утримати українську економіку на плаву та захистити населення від потрясінь війни [19].

### **Підготовка заходів щодо підтримки та відновлення галузі туризму та економіки**

Післявоєнне економічне відновлення відбувалося по-різному в різних країнах, а пріоритети залежали від потреб і особливостей конкретної території, враховуючи наявні ресурси та можливості. Після трьох місяців війни у експертів неоднозначні ідеї та думки щодо того, як відновити зруйновану інфраструктуру та економіку України. Економісти та урядовці обговорюють і шукають варіант українського плану Маршалла [18]. Сформулювати такі плани допоможе досвід країн, яким довелося «повставати з попелу війни» або навіть увійти в історію як економічні дива. Розробляючи плани реконструкції України, важливо враховувати економічні, геополітичні, соціальні, культурні особливості країни, а також вимоги сучасного містобудування.

Світова історія сповнена прикладів відновлення країн після воєн. Після закінчення Другої світової війни у світі відбулося понад 250 військових конфліктів і 30 масштабних війн. Щонайменше шістьдесят країн стали учасниками, але успішних прикладів післявоєнного відновлення економіки небагато. Кожен приклад унікальний і залежить від багатьох факторів: природних і трудових ресурсів, політичних, економічних, правових, соціальних, екологічних, природно-геополітичних факторів [5]. Єдиним спільним знаменником успіху є рівень зовнішньої підтримки та здатність вміло та своєчасно використовувати можливості.

Масове знищення власності, руйнування існуючих стереотипів управління дає можливість переосмислити територіальний простір і вирішення має бути встановлене після якісного аналізу та дослідження досвіду інших країн, враховуючи важливість проектування безпечних міст, поради урбаністів та архітекторів. Воно має бути безпечним, функціональним, інклюзивним та привабливим, але для цього необхідно визначити пріоритети та перспективи, виважено поставивши цілі розвитку кожного конкретного регіону з урахуванням наявних ресурсів. Важливим кроком у будівництві нового простору є впровадження стратегічного підходу та вміння правильно інвестувати. Актуальність використання стратегічного підходу також залежить від активізації євроінтеграції та міжрегіонального співробітництва на регіональному рівні України та ЄС як способу визначення конкурентних переваг суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому [10].

Президент України Зеленський висловив необхідність чіткого бачення сталого розвитку післявоєнної економіки, назвавши деякі пріоритети:

1. Забезпечити комфортне та вільне середовище для розвитку малого та середнього бізнесу з точки зору оподаткування та умов господарювання;
2. Цифрові реформи, реформи безпеки, юстиції, боротьби з корупцією та інші.

На його думку, йдеться не лише про навантаження, а про переосмислення того, як розвиватиметься країна в майбутньому, які галузі можуть стати основою для післявоєнного зростання, які рішення та ресурси потрібні для підвищення рівня переробки в Україні і «вже не як раніше лиш торгувати сировиною». «Гроші не є основою розвитку країни. Ідеї, люди – це основа», – підкреслив він.

Це означає, що національна стратегія повоєнного економічного розвитку України має бути сформована вже сьогодні, орієнтована на максимальну дерегуляцію, лібералізацію та демонополізацію. Започатковані напрямки мають бути збережені та розвинуті для мінімізації регуляторного впливу державних органів та оперативного функціонування економіки, суттєвого обмеження соціальних видатків та мінімізації бюджетного сектора економіки. Зменшення бюджетних видатків у контексті реалізації запропонованих заходів щодо зменшення фіскального навантаження на економіку – реформування системи фіскально-бюджетної підтримки у сферах науки та освіти, зміна цілей структурної економічної політики країни (стимулювання розвитку малого бізнесу, одночасно заохочуючи інвестиції підприємців).

Експерти у цій галузі зокрема зазначають: «Після війни з'явилося багато можливостей для будь-якого бізнесу. Для України дуже важливо через підтримку малого бізнесу дати орієнтир для розвитку країни, тому що якщо фокус на великих компаніях і монополіях залишиться, повернення українців з-за кордону буде дуже важким» [8]. Потрібно коригування логістичного маршруту в західному напрямку, також перехід від експорту сировини до переробки в галузях, які дають найбільші експортні надходження. Важливо також розвивати вітчизняний військово-промисловий комплекс. Йдеться не лише про закупівлю зброї, а й про виробництво, особливо за рахунок трансферу військових технологій. Варто почати

збільшувати видобуток власного природного газу та розвивати атомну енергетику. Одним з важливих пунктів також є модернізація клімату. Українське виробництво має бути локалізованим мінімум на 60%. Це сприятиме економічному розвитку, створить нові робочі місця та поживавить підприємницьку діяльність [1].

Наразі держава жививає всіх можливих заходів для регулювання туристичної діяльності. Зокрема, подано відповідні пропозиції щодо внесення змін до українського «Закону про туризм» та інших підзаконних актів, пов'язаних із “готельною” діяльністю щодо застосування туристичного збору безпосередньо для розвитку туризму, децентралізації та класифікації засобів розміщення. Ці та інші рекомендації направлено до центральних органів влади для прийняття управлінських рішень.

Разом з тим, з метою створення дієвого механізму регулювання туристичної діяльності розроблено та подано на розгляд постійної комісії культури, туризму та громадських справ Київської міської ради проєкт “Порядок здійснення туристичної діяльності в місті Києві”. Минулого року управління вирішило сфокусуватися на розвитку різних видів туризму, особливо медичного та гастрономічного. Сьогодні партнери, серед яких ресторатори, готельєри, асоціації медичного туризму України, профспілки та асоціації екскурсиводів, беруть участь та організують волонтерську діяльність та проводять заходи для розвитку суміжних сфер.

Так, одним із цікавих напрямків є гастрономічний туризм. Нещодавно український борщ був внесений до Списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, а Київрада підтримала громадську ініціативу щодо встановлення скульптури борщу. Наявність цих мистецьких робіт приверне увагу до української кухні. На разі туризм найбільше змінив свій напрямок та може розвиватись в Києві. Враховуючи сучасні реалії, військовий туризм додається до пріоритетного виду турів. І сьогодні в центрі міст можна зустріти іноземних туристів, які цікавляться військовою тематикою. Їх небагато, але вони є. Крім того, зараз у столиці багато переселенців, які також цікавляться історією Києва, в тому числі сучасною. Тому, ми активно працюємо над створенням військових маршрутів видатними місцями ще активної війни. До Дня Києва спільно з Київським центром розвитку туризму розробили новий маршрут “Київ Незламний”. Ця екскурсія про історію Києва, його виживання під час Другої світової війни, нинішнє повномасштабне вторгнення росії на територію України та людей, які цьому допомогли. Під час туру демонструють предмети, пошкоджені під час воєнних дій з лютого 2022 року.

Крім того, у столиці оновлюють зелені зони відпочинку. Створення нових та відновлення існуючих рекреаційних зон у містах позитивно впливає на майбутню привабливість наших міст для відвідування поціновувачами екотуризму. Відповідно до заходів міського цільового плану розвитку туризму в місті Києві на 2022-2024 роки уряд та наш реформований КНП “Київський центр розвитку туризму” на чолі з Даніілом Барашкіним опрацьовують питання організації інклюзивного туризму: створення маршруту містом, встановлення мініатюр історико-культурних об'єктів із шрифтом Брайля. Минулого року місто встановило чотири таких об'єкти, а в майбутньому планує встановити ще щонайменше шість. Разом з тим, сьогодні вирішено питання оновлення елементів туристичної навігації (вишок та дорожніх знаків) з урахуванням сучасних тенденцій [17].

Якщо нинішня ситуація в українському туризмі не є песимістичною, то варто нагадати, що є багато прикладів країн світу, які оговталися від масштабних конфліктів і знову приймали туристів.

Одним із прикладів для України слугує *Хорватія*. Під час війни хорватський туризм майже припинився в 1990-х роках. Після цього почалася масштабна піар-кампанія країни та її раніше невідомих туристичних “родзинок”. У Хорватії більше 1000 островів, 66 з яких заселені. Через цю географічну особливість в країну тягнуться туристи, які раніше знали тільки про грецькі острови. Хорватські пляжі починають отримувати “блакитні прапори” за екологічність і чистоту. Про розташування хорватських пляжів почали розповідати іноземні видання, а згодом до них підключилися блогери та соцмережі. Країною вже зацікавилися великі круїзні компанії, міжнародні туристичні агентства та готельні мережі. Раптове зростання туризму мало великий вплив на економіку Хорватії.

Інші країни також на шляху до відновлення туризму. *Кіпр* став одним із найпопулярніших туристичних напрямків після етнічного конфлікту між грецькою та турецькою громадами. Кіпр просуває туризм подібно до Хорватії: визначив головну перевагу туризму – провів масштабну рекламу в інших країнах.

*Ізраїль* має добре відомий приклад, зберігаючи свій туристичний статус у триваючій війні з Палестиною. Ізраїльська індустрія туризму, схоже, повністю адаптувалася до триваючого військового конфлікту. Кожна швидкоплинна війна, як та в Газі в травні 2021 року, позбавляє Ізраїль приблизно 0,5 відсотка його річного економічного зростання. Вся галузь позбавлена доходу, а на перше місце виходить туризм. Під час цієї 50-денної війни в Газі – найдовшої з трьох воєн з 2009 року – Ізраїль втратив чверть туристів і понад 1 мільярд доларів доходу. Туризм є важливою галуззю економіки, на яку припадає 5% усього експорту та 6% робочих місць. Однак економіка країни цього особливо не відчула.

Загалом, *грузинський досвід* є взірцевим. Адже основний висновок Міністерства туризму і курортів Грузії за наслідками війни з рф у 2008 році полягав у тому, що конфлікт зробив Грузію все більш відомою іноземним туристам. До конфлікту лише 2-3% населення планети чули про Грузію. Після війни Грузія пережила шалений сплеск туризму та світового визнання.



Наприклад, розвиток туризму в Німеччині після війни. Оскільки добробут німецького населення покращився у післявоєнний період у 1960-х роках, а працівники середньої та високої кваліфікації були включені до рівня доходу “середнього класу”, туризм все менше і менше орієнтувався на цю соціальну групу. Адже вони можуть собі дозволити дорожчі особисті подорожі. Місією туристичного бізнесу стала організація якісних турів як всередині країни, так і за кордон за помірними цінами для малозабезпечених громадян. Цільовими групами соціального туризму Німеччини є пенсіонери, молодь, студенти та ін. Ціни тримаються на прийнятному рівні завдяки дотаціям усіх рівнів бюджету, пакетам групових турів, різноманітним груповим та індивідуальним знижкам. Працівники мають можливість користуватися туристичними послугами на тих же умовах, що й інші категорії туристів. Ці кроки значно поживали внутрішній туристичний ринок. У післявоєнній Німеччині найбільший успіх мали туристичні компанії, які орієнтувалися на масовий ринок і пакетні пропозиції.

Усі перераховані вище негативні тенденції на ринку зарубіжного туризму, який став жертвою розгулу військової агресії, значно менші за ті, що відбулися на українському туристичному ринку. Зі зрозумілих причин туризм був повністю знищений. Більшість готелів або закриті, або переобладнані для задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб. Що стосується туристичних компаній у сфері міжнародного туризму, то в Україні галузь також майже завмерла.

За перші чотири місяці 2022 року українська туристична галузь сплатила податку на 18% менше, ніж за аналогічний період попереднього року. За даними Національного управління розвитку туризму, у перші місяці війни кількість платників податків у туристичному секторі впала на 10 відсотків. Найбільше до державного бюджету за перші чотири місяці сплатили готелі та санаторії – майже 370 мільйонів гривень. Але це все одно на 24% менше, ніж минулого року. ДАРТ зафіксував падіння активності на кемпінгах, турбазах і в дитячих таборах відпочинку на 58 відсотків. Водночас податки, сплачені туроператорами та приватними власниками, порівняно з відповідним періодом минулого року зросли на 5 відсотків – майже на 100 мільйонів гривень [4].

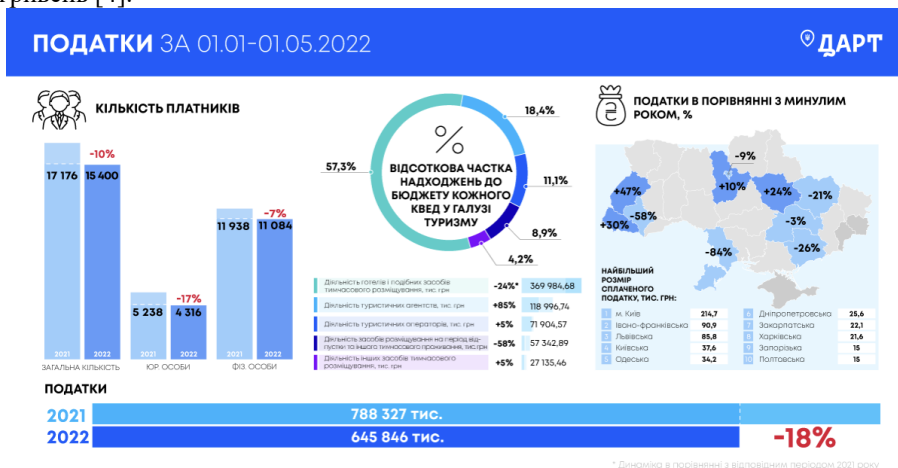


Рис. 3. Кількість податків в галузі туризму з січень по травень в 2022 в порівнянні з аналогічним періодом минулого року [4]

Для української туристичної індустрії перш за все постає ключове питання, який підхід до антикризового управління дозволить їй відновитися.

Національне управління розвитку туризму запропонувало кілька напрямків:

- Створити новий контент для внутрішнього туризму, наприклад “Чому ми подорожуємо по Україні?”;
- Після війни, коли на сході України буде безпечно, відділ має намір розвивати туризм у Донецькій та Луганській областях;
- Планування розвитку туристичних проєктів до місць бойової слави Збройних Сил України.

Звісно, декларації – річ оптимістична. Трансформація національного туристичного “ландшафту” є необхідною. Створення нової “історичної спадщини” та туристичних атракцій – нічого цього ще не буде. Головне це знайти на це дотації з державного бюджету. Справедливі державні субсидії для внутрішнього туризму є важливими. Тут недостатньо креативу навколо нових маршрутів і контенту. Також важливо відновити туристичну інфраструктуру. Сприяти відновленню туристичного бізнесу буде важко проте важливо. Що стосується міжнародної промоції, то, звичайно, багатьом іноземним туристам буде цікаво відвідати місце бойової слави ЗСУ. Проте цього недостатньо.

Нарешті, необхідно просувати аргумент, що, наприклад, гірськолижні курорти в Україні, що не гірші за Словаччину та Австрію, і водночас вони дешевші. Брендунання України як країни середньовічних замків, яких багато на Закарпатті та Поділлі.

Для любителів міської культури Київ може стати містом муралів всесвітньо відомих авторів. Майстерність багатьох із них не менша за майстерність берлінських чи нью-йоркських фресок. Карпати та Закарпаття будуть цікаві любителям екотуризму, крафтових турів та унікальних виноградників.

Для поціновувачів дикої природи є чимало унікальних місць, таких як Полісся, “Прип'ять-Стохід” Національний парк та озеро Світязь, а також закарпатське озеро Синевир.

Для європейських і американських туристів, захоплених нині популярним “urban exploration” (тури, метою яких є вивчення території і об'єктів, галузей промисловості або спеціального використання, будь-яких занедбаних будівель), буде цікавий не тільки Чорнобиль, але й міста-мільйонери, в яких нажалі тепер багато таких локацій.

Українські туристичні представництва повинні бути відкриті в багатьох великих розвинених країнах. Головне – виділити кошти на рекламні кампанії. Є застереження – важливо не зафіксувати туристичний імідж України в одній сфері – наприклад, туризм для військових ентузіастів. Наприклад, проблема єдиного іміджу наздогнала Словаччину, яку роками рекламували як країну із замками та гірськолижними курортами. Через це європейці сприймають свого сусіда як країну, де взагалі немає великих міст – лише гори та замки. Тепер усі спроби переконати туристів, що словацьке місто заслуговує на увагу не менше за інші центральноєвропейські мегаполіси – поки що безуспішні [7]. У звіті Світового банку наголошується, що хоча поетапна реконструкція протягом кількох років є критичною, у короткостроковій перспективі Україні потрібно близько 105 мільярдів доларів на відновлення соціальної інфраструктури, включаючи школи та лікарні, відновлення транспортного сполучення та забезпечення можливого дефіциту електроенергії цієї зими.

“Дуже важливо, щоб Україна продовжувала отримувати підтримку від міжнародної спільноти для забезпечення поточних операційних витрат”, – сказала Анна Б'єрде. Вона додала, що незважаючи на інфляційний тиск та енергетичну кризу, яка спричиняє проблеми у світовій економіці, уряди єдині у підтримці України. За словами віце-президента Світового банку, важливо розпочати процес відновлення країни вже зараз, навіть коли війна триває. “Якщо ми дозволимо знищити установи, які надають послуги, відновлення та відбудова коштуватиме більше, – додала Б'єрде. – Підтримка країни під час війни може запобігти подальшому погіршенню рівня життя та наслідкам бідності”. У звіті Світового банку також йдеться, що рівень бідності в Україні зростає в десять разів, і очікується, що кожен п'ятий українець буде жити бідно до кінця 2022 року. У документі додається, що основними факторами є різке зростання цін на продукти харчування та переміщення мільйонів людей, які втратили домівки. Аналітики підкреслюють, що якщо уряди та інституції в усьому світі не зможуть надати Україні достатньо коштів для покриття великого та зростаючого невійськового дефіциту бюджету України, рівень бідності зростає більше, ніж очікувалося. “Україні довелося мобілізувати багато власних ресурсів, включаючи монетизацію, що призвело до інфляційного тиску. Тож чим більше грантів ми можемо надати Україні, тим краще”, – зазначила Б'єрде.

Різноманітні українські та іноземні ініціативи документують спричинені окупантами руйнування за допомогою спеціально розроблених онлайн-карт. Тож увесь світ щодня бачить злочини російських окупантів, тож цього разу Росії не вдасться уникнути заяв на кшталт “нас тут не б'ють”.

Низка ініціатив дозволила негайно задокументувати завдану шкоду. Наприклад, для документування руйнувань в Україні була створена платформа “росія заплатить”. Тут можна повідомити про пошкодження, прикріпити фото чи відео докази пошкоджень. Інформацію про пошкоджене майно також можна подати за допомогою цифрового додатку Дії. У майбутньому такі ініціативи можуть допомогти притягнути злочинців до відповідальності та отримати компенсацію. На думку експертів, основними економічними завданнями, які стоять перед українським урядом, є збереження макроекономічної стабільності та збір податків, щоб і надалі оплачувати найнеобхідніші послуги.

Як нещодавно зазначив Національний банк України, зростання економіки України може відновитися вже у 2023 році, “за умови зниження ризиків безпеки”. Незважаючи на падіння на 37% у другому кварталі, деякі дані за серпень, особливо в сільськогосподарському секторі, викликали певний оптимізм. Зернова угода між Україною та росією, яку уклали за посередництва Туреччини та ООН, призвела до відновлення морського експорту зерна на кілька місяців. Зерно є одним із найважливіших джерел експорту України. Однак, мабуть, на підтвердження непередбачуваності, з якою стикається Україна, намагаючись відновити свою економіку, президент росії нещодавно поставив під сумнів цю угоду [2].

Коли почалося повномасштабне вторгнення, багато країн світу (таких як Велика Британія, Канада, США, Австралія тощо) заморозили діяльність іноземних активів російських банків, олігархів та підприємств, які підтримували та/або фінансували діяльність кремлівського режиму. Загальна сума становить близько \$1 трильйона, з яких близько \$300 мільярдів знаходяться в активах російського Центробанку. Надалі сума буде збільшуватися, особливо через продаж підсанкційного іноземного майна росії. Ці кошти планують використати для відновлення України.

Через п'ять місяців після початку війни уряд Естонії оголосив, що може взяти участь у відбудові 15 об'єктів цивільної інфраструктури в Житомирі та прилеглих населених пунктах. Зокрема, розпочато будівництво зруйнованого дитсадку в місті Овруч. 17 червня між Великою Британією та Україною було підписано меморандум про співпрацю, у якому говорилося про готовність британського уряду брати участь

у відбудові Києва. 25 серпня було підписано чергову угоду між міністрами транспорту обох країн, яка передбачає співпрацю у відновленні українських аеропортів, портів і залізниць.

Кілька країн хочуть допомогти відремонтувати міста, важливі для експорту зерна. Серед них Японія, Греція, Польща, Чехія, Італія та Велика Британія. Крім того, ці країни виявили зацікавленість допомогти Україні автобусами та обладнанням для ремонту. Загальна сума підтримки становить близько 170 мільярдів доларів (94 мільярди фунтів стерлінгів) або 4 мільярди фунтів стерлінгів. Ведуться переговори щодо участі Данії у реконструкції міста Миколаєва та прилеглих населених пунктів: йдеться про реставрацію конкретних об'єктів та надання будівельної техніки.

У соцмережах українці регулярно обговорюють перспективу відновлення поселень після війни. Спостереження за цими постами показує, що в суспільстві, окрім рішучості відновити міську та сільську інфраструктуру, є чітке бажання зробити її кращою, аніж була до війни. Однак є також багато проблем. Наприклад, після закінчення бойових дій Україна втратить фінансову підтримку і, таким чином, не зможе почати повноцінне відновлення.

15 червня Президент України створив “Національну раду з питань відновлення України від наслідків війни”. Крім того, професійні українські архітектори не сидять без діла. Після війни в Україні було розпочато багато проєктів реконструкції. Багато з цих проєктів використовували сучасні технології зеленого будівництва та методи енергозбереження. Архітектурне бюро AIMMenergy публікує на своєму сайті ідеї відновлення зруйнованих будівель. Крім того, ними зібрано багато дописів про післявоєнну забудову. Усе це показує, що ми не відкладаємо відновлення «після перемоги». Зараз нація робить усе можливе. Низка державних та волонтерських проєктів продовжила будівництво та реставрацію споруд, пошкоджених окупантами. Сюди входять тимчасові будинки, які створюються для надання притулку тим, хто втратив свої будинки через повномасштабну війну [12].

Проте, економіку та туризм можна відновити, допоки Україна єдина в своїх переконаннях. На щастя, українці вірять в перемогу, донатять на зброю, гуманітарну допомогу та інші речі. Більшість людей, і ми в тому числі, не стали платити менший відсоток податку, хоч держава надала нам таку можливість, заради перемоги, заради соціальних виплат тим, кому це справді зараз критично потрібно. Свідомість людей – це те, що допоможе розбудувати вільну і незалежну Україну та відновити все матеріальне, що ворог знищив. Те, що ніколи не знищить будь-хто, це сила духу, жага до волі та цінність свободи українців!

#### **Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі**

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке почалося понад вісім місяців тому, призвело до великих людських жертв, масового переміщення населення та значного пошкодження інфраструктури. Величезним був також вплив на економічну активність: реальний ВВП різко скоротився, інфляція різко зросла, торгівля була серйозно порушена, а бюджетний дефіцит зріс до безпрецедентного рівня. У МВФ зазначили, що понад 7 млн українців – близько п'ятої частини населення – залишили країну або стали внутрішніми переселенцями, що чинить тиск на систему соціального захисту.

Війна росії проти України завдала величезної шкоди українській економіці. У новому звіті Світового банку її сукупна вартість оцінюється в 349 мільярдів доларів.

План швидкого відновлення України, який вже складають фахівці, передбачатиме швидку реконструкцію соціальної інфраструктури, зруйнованої повномасштабним вторгненням росії і має враховувати найкращі сучасні будівельні стандарти. У відбудові будуть брати участь багато країн Європи та світу, а також будуть використані російські кошти, деякі плани вже є затверджено.

Президент України Зеленський висловив необхідність чіткого бачення сталого розвитку післявоєнної економіки, назвавши деякі пріоритети: Забезпечити комфортне та вільне середовище для розвитку малого та середнього бізнесу з точки зору оподаткування та умов господарювання; цифрові реформи, реформи безпеки, юстиції, боротьби з корупцією та інші.

Наша країна вчиться жити і працювати в умовах воєнного стану. Ми віримо, що війна скоро закінчиться нашою перемогою. У майбутньому ми очікуємо зростання як зовнішнього, так і внутрішнього туристичного потоку через зростання інтересу до сучасного життя України, а також до нашої історичної та культурної спадщини. Слава Україні!

#### **Література**

1. Аналітичний портал «Економічне відновлення України після війни». URL: <http://surf.li/bzqji>.
2. Салліван Артур, Ржеутська Лілія. Як війна вплинула на економіку України. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplivula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>
3. Бюрократія ЄС блокує позику Україні на 1,5 мільярда євро, Bloomberg, 7 липня 2022 р. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-07-07/eu-bureaucracy-seen-blocking-1-5-million-euro-loan-to-ukraine?sref=oiil7Miy>
4. Масенко Вероніка. Україна отримала на 18% менше податків від туризму через війну. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/326993-ukrayina-otrimala-na-18-menshe-podatktiv-vid-turizmu-cherez-viynu>

5. Зайцева Л.М. Оцінка сталості розвитку економіки регіону. Управління сучасним містом. 2001. № 1-3(1). С. 31–36.
6. Зеленський у ПАРЄ закликав підтримати створення трибуналу для росії. 13.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3592416-zelenskij-u-pare-zaklikav-pidtrimati-stvorennja-tribunalu-dla-rosii.html>
7. Дворська Ірина. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
8. Куропась Ірина. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. URL: <http://surl.li/bzqbt>.
9. Тимошенко Кирило. План швидкого відновлення України передбачатиме швидке відновлення зруйнованої російським агресором соціальної інфраструктури. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/plan-shvidkogo-vidnovlennya-ukrayini-peredbachatime-operativ-76433>
10. Кравчук В.М. Поняття правового простору: філософсько-правова інтерпретація. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 74. С. 26-31.
11. Шеремета Павло. Долати шлях до перемоги: воєнні та післявоєнні потреби України. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/making-it-distance-victory-ukraines-war-and-post-war-needs>
12. Повоєнне відновлення України. Стати кращими, ніж були. URL: <https://ukrainer.net/povoienne-vidnovlennia-ukrainy/>
13. Росія має виплатити близько трильйона репарацій для відновлення України. 24.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3600152-rosia-mae-viplatiti-blizko-triljona-reparacij-dla-vidnovlennia-ukraini-ekspozol-ssa.html>
14. РФ має пройти «депутінізацію» і виплатити репарації Україні - голова Мюнхенської конференції. 22.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3598829-uf-mae-projti-deputinizaciju-i-viplatiti-reparacii-ukraini-golova-munhenskoj-konferencii.html>
15. Світовий Банк, Уряд України, Європейська Комісія. Україна швидко оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, серпень 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/pdf/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530.pdf>
16. Скорочення ВВП та безпрецедентний дефіцит бюджету: у МВФ оцінили наслідки війни для економіки України. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiku-ukrayiny>
17. Туризм у Києві: сучасний стан та плани з відновлення сфери. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/71973/>
18. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол. : В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-е, випр. і допов. Київ : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
19. Lutsevych Orysia. Immediate recovery funding is key to Ukraine's security. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/07/immediate-recovery-funding-key-ukraines-security>
20. What weapons are being given to Ukraine by the UK? URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61482305>
21. Which countries are sending military aid to Ukraine? URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/28/which-countries-are-sending-military-aid-to-ukraine>

### References

1. Analytichniy portal «Ekonomiche vidnovlennia Ukrainy pislia viiny». URL: <http://surl.li/bzqji>.
2. Sullivan Artur, Rzheutska Liliia. Yak viina vplynula na ekonomiku Ukrainy. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplynula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>
3. Biurokratiia YeS blokuie pozyku Ukraini na 1,5 miliarda yevro, Bloomberg, 7 lyupnia 2022 r. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-07-07/eu-bureaucracy-seen-blocking-1-5-million-euro-loan-to-ukraine?sref=oiil7Miy>
4. Masenko Veronika. Ukraina otrymala na 18% menshe podatkov vid turizmu cherez viinu. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/326993-ukrayina-otrimala-na-18-menshe-podatkov-vid-turizmu-cherez-viynu>
5. Zaitseva L.M. Otsinka stalosti rozvytku ekonomiky rehionu. Upravlinnia suchasnym mistom. 2001. № 1-3(1). С. 31–36.
6. Zelenskyi u PARE zaklykav pidtrymaty stvorennia trybunalu dla rosii. 13.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3592416-zelenskij-u-pare-zaklikav-pidtrimati-stvorennja-tribunalu-dla-rosii.html>
7. Dvorska Iryna. Turystychna haluz pislia viiny: chy mozhlyva reanimatsiia ta antykrizove upravlinnia? URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
8. Kuropas Iryna. Ekonomika viiny ta povoiennyi ekonomichniy rozvytok Ukrainy: problemy, priorytety, zavdannia. URL: <http://surl.li/bzqbt>.
9. Tymoshenko Kyrylo. Plan shvydkoho vidnovlennia Ukrainy peredbachatyme shvydke vidnovlennia zruinovanoi rosiiskym ahresorom sotsialnoi infrastruktury. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/plan-shvidkogo-vidnovlennya-ukrayini-peredbachatime-operativ-76433>
10. Kravchuk V.M. Poniattia pravovoho prostoru: filosofsko-pravova interpretatsiia. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2014. Vyp. 74. С. 26-31.
11. Sheremeta Pavlo. Dolaty shliakh do peremohy: voieni ta pisliavoieni potreby Ukrainy. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/making-it-distance-victory-ukraines-war-and-post-war-needs>
12. Povoienne vidnovlennia Ukrainy. Staty krashchymy, nizh buly. URL: <https://ukrainer.net/povoienne-vidnovlennia-ukrainy/>

13. Rosiia maie vyplatyty blyzko tryliona reparatsii dlia vidnovlennia Ukrainy. 24.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3600152-rosia-mae-viplatiti-blizko-triljona-reparacij-dla-vidnovlenna-ukraini-eksposol-ssa.html>
14. RF maie proity «deputinizatsiiu» i vyplatyty reparatsii Ukraini - holova Miunkhenskoï konferentsii. 22.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3598829-rf-mae-proiti-deputinizaciu-i-viplatiti-reparacii-ukraini-golova-munhenskoï-konferencii.html>
15. Svitovyi Bank, Uriad Ukrainy, Yevropeiska Komisiia. Ukraina shvydka otsinka zavdanoi shkody ta potreb na vidnovlennia, serpen 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/pdf/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530.pdf>
16. Skorochennia VVP ta bezpretsedentnyi defitsyt biudzhetu: u MVF otsinyly naslidky viiny dlia ekonomiky Ukrainy. Slovo i dilo. Analitychnyi portal. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny>
17. Turyzm u Kyievi: suchasnyi stan ta plany z vidnovlennia sfery. URL: <https://vechimy.kyiv.ua/news/71973/>
18. Ukrainska mova : entsyklopediia / NAN Ukrainy, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, In-t ukr. movy; redkol. : V. M. Rusanivskiy [ta in.]. Vyd. 2-e, vypr. i dopov. Kyiv : Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana, 2004. 820 c.
19. Lutsevych Orysia. Immediate recovery funding is key to Ukraines security. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/07/immediate-recovery-funding-key-ukraines-security>
20. What weapons are being given to Ukraine by the UK? URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61482305>
21. Which countries are sending military aid to Ukraine? URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/28/which-countries-are-sending-military-aid-to-ukraine>